

معرفی کتاب؛

کتاب‌شناسی توصیفی

فلسفهٔ نفس^۱

محمد ملکی*

کتاب‌شناسی توصیفی
فلسفهٔ نفس

محمد ملکی

به‌راستی نفس از اسرار عالم هستی است که به‌حق باید گفت ناسفته و ناشناخته مانده است. مسئلهٔ نفس از جمله موضوعاتی است که هم شریعت‌های آسمانی و هم فیلسوفان بزرگ شرق و غرب بدان پرداخته‌اند و در طول تاریخ، اندیشهٔ آنان را به خود مشغول داشته است.

بحث «نفس» و «روح» از دیرباز در میان اندیشمندان به‌عنوان بحثی جدی و بنیادی مطرح بوده است. ارسطو اولین کسی است که رساله‌ای از او دربارهٔ نفس باقی مانده است. وی خود، این موضوع را در قالب یک رسالهٔ مستقل تدوین کرده و به تفصیل مطرح کرده است. فیلسوفان مسلمان نیز رساله‌های بسیاری در این باره نگاشته‌اند، تا جایی که تنها ابن‌سینا نزدیک به سی رسالهٔ مستقل و غیرمستقل دربارهٔ نفس نگاشته است که البته برخی از آنها به دست ما نرسیده و از میان رفته‌اند.

کتاب‌شناسی توصیفی فلسفهٔ نفس که تدوین و تألیف آن بیش از دو سال به طول انجامیده به معرفی و توصیف اجمالی بیش از ششصد اثر علمی (اعم از کتاب مستقل و غیرمستقل)، رسالهٔ خطی، مقاله و پایان‌نامه در حوزهٔ فلسفهٔ نفس می‌پردازد.

توصیف‌ها در این اثر، به دو روش بنیادی و غیربنیادی صورت گرفته‌اند؛ به این معنا که نگارنده با مراجعهٔ مستقیم به بیش از ۹۰ درصد آثار و پس از مطالعهٔ اجمالی آنها، به معرفی و

* maleki.Ghavam@gmail.com

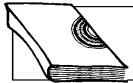
۲۰۹

معرفی کتاب؛ کتاب‌شناسی توصیفی فلسفهٔ نفس

قم، میدان شهدا، ابتدای خیابان معلم
پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
تلفن: ۰۲۵۱-۷۷۴۲۱۶۵
صندوق پستی: ۳۷۱۸۵/۳۶۸۸
پست الکترونیک: naqd@iscia.ac.ir

توصیف آثار دست یازیده است که از این نوع پژوهش، به «مأخذشناسی توصیفی بنیادی» تعبیر می‌شود و البته کمتر از ۱۰ درصد آن نیز به روش «مأخذشناسی غیر بنیادی» معرفی شده‌اند؛ یعنی این تعداد از آثار یا در دسترس نبوده‌اند یا نگارنده به آنها دسترسی پیدا نکرده است و در معرفی آنها از منابع مکتوب (مجلات و کتاب‌شناسی‌ها) استفاده شده است.

در این اثر، مجموعه آثار مربوط به فلسفه نفس (اعم از کتاب، مقاله، پایان‌نامه و نسخه‌های خطی و...) هر کدام جداگانه و البته به ترتیب حروف الفبا و در پنج فصل تدوین و تنظیم شده است.

فصل اول، به آثاری اختصاص یافته که در قالب کتاب مستقل نگاشته شده‌اند و اثر مستقلاً درباره نفس به‌شمار می‌آیند و همچنین آثاری که در ضمن اثر دیگری آمده‌اند یا فصلی از آن ویژه مسئله نفس است؛ همانند کتاب شفا که بخشی از آن به مسئله نفس مربوط است و یا آثاری مانند المباحث المشرقیة و بخشی از آثار فلسفی شیخ اشراق. در فصل دوم، به معرفی آثاری پرداخته شده که گرچه آثار مستقلاً در حوزه فلسفه نفس نیستند، لیکن به مناسبت موضوع و مقام گاه از سر اجمال و اشاره به مسئله نفس پرداخته‌اند. این آثار از آن جهت معرفی شده‌اند که دستمایه پژوهشگران علم النفس، تکمیل گردد. فصل سوم کتاب به معرفی و توصیف اجمالی نزدیک به دویست مقاله که از اتقان و استحکام علمی بالاتری برخوردار بوده‌اند، و پس از بررسی و از میان نزدیک به ۵۰۰ مقاله درباره نفس دستچین و برگزیده شده‌اند، اختصاص یافته است. در فصل چهارم نیز، نگارنده به معرفی ۶۰ پایان‌نامه دانشجویی که در حوزه فلسفه نفس نگاشته شده‌اند و موضوع آنها نفس کلی بوده، پرداخته است، البته این تعداد پس از بررسی دقیق از میان بیش از سیصد عنوان پایان‌نامه دفاع شده در این حوزه انتخاب شده‌اند. فصل پایانی (پنجم) کتاب به توصیف نسخه‌های خطی موجود در باب نفس اختصاص یافته است.

چند نکته

۱. مبنای اصلی مؤلف بر آن بوده که به معرفی کتاب‌های فیلسوفان و عالمان مسلمان در حوزه نفس پردازد، اما در برخی موارد به معرفی آثار شاخص و برجسته‌ای همچون آثار ارسطو و افلاطون که محل رجوع و دستمایه اولیه تحقیقات علمی فیلسوفان اسلامی نیز بوده اهتمام ورزیده است.

۲. نگارنده وسواسانه کوشیده است، تا کتب و رساله‌ها را با عنوان درست آنها ثبت و ضبط نماید از این‌رو، عنوان درست برخی رساله‌ها را که به غلط یا غفلت از سوی محققان و نسخه‌نویسان در منابع اشتباه ثبت شده در پانویشت تذکر داده و دلایل درستی آن را نیز اشاره کرده است.

۳. در این اثر، متن آثار در ذیل هر مدخل معرفی شده‌اند و ترجمه‌ها و شروح آنها در پانویشت آمده‌اند و نگارنده در کل مجموعه، این روش را در پی گرفته است، ولی در مواردی به دلیل اهمیت ترجمه و یا شرح، خود ترجمه یا شرح را جداگانه در ذیل مدخلی معرفی شده‌اند؛ زیرا گاه يك متن چنان موجز و مختصر است که معمولاً شروح این گونه متن‌ها بیشتر مورد توجه است تا اصل متن. از این‌رو، این گونه شرح‌ها در ذیل مدخلی جداگانه معرفی شده‌اند؛ مانند شرح‌های الحکمة الاشراق یا بعضی شرح‌های الاشارات و التنبیها و یا رساله زاد المسافر ملاصدرا و غیره.

۴. به‌رغم تلاش و تتبع بسیار، نویسنده بر این ادعا نیست که این اثر از کمال و جامعیت برخوردار است؛ چرا که ممکن است برخی آثار از چشم نگارنده دور مانده باشد. اما بی‌شک، این اثر، می‌تواند دستمایه‌ای برای پژوهشگران و محققان حوزه فلسفه نفس به‌ویژه در سنت فلسفه اسلامی-ایرانی باشد. همان‌گونه که خواننده اهل تحقیق و فرهیخته در خواهد یافت، صبغه و درون‌مایه بیشتر مقالات فلسفی‌اند و بنا هم این بود تا به معرفی آثار فلسفی در حوزه نفس پرداخته شود، اما با این‌همه، معرفی آثاری که توأمان دارای جنبه‌های فلسفی و کلامی بوده‌اند (همانند آثار برجسته خواجه نصیرالدین طوسی و یا آثار ارزشمند و گرانسنگ فیاض لاهیجی) از نظر دور نگاه داشته نشد.

۵. نگارنده ضمن پرهیز از هرگونه ارزش‌دآوری در باب آثار، تنها به توصیف و گزارش آنها پرداخته و ارزش‌گذاری و بررسی صحت و سقم دعاوی و استدلال‌های منطقی در متون این آثار را به عهده دقت و نکته‌بینی‌های فلسفی پژوهشگران این حوزه وانهاده است.

پی‌نوشت‌ها

۱. این کتاب به همت پژوهشکده فلسفه و کلام اسلامی و از سوی نشر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی به‌زودی چاپ و منتشر خواهد شد.

